

REPORTATGE

ELS MARGES AGRÍCOLES

Exemple de mosaic agrícola amb marges ben conservats a la vora de Prats de Lluçanès, hàbitat encara ocupat pel botxí

L'agricultura intensiva i la utilització de productes fitosanitaris han provocat la reducció dels marges agrícoles que temps enrere havien estat refugi d'espècies animals i vegetals de vora el conreu. Un grup de naturalistes treballen per recuperar aquest espai de biodiversitat.

Text: Carles Martorell

Fotografia: C. Martorell/Grup de Naturalistes d'Osona

Les parts no conreades de la plana, abans ocupades per bosquines de roures centenaris, línies llarguíssimes de salzes a cada torrent i marjades amples i plenes de vida, han estat sistemàticament i irreversiblement transformades aquests darrers decennis. El paisatge en mosaic, ric i divers, desapareix per deixar lloc a una plana més monòtona sense elements naturals que trenquin el seu relleu.

On abans hi havia un marge ample i curull d'arbustos que donava refugi i aliment a la majoria d'espècies que viuen a les planes agrícoles, ara amb prou feines en queda una fina línia que separa dos camps. Els grans roures centenaris, abans omnipresents arreu de la plana, queden avui relegats a uns poques desenes de peus que van desapareixent a poc a poc sense un clar relleu generacional o a una distància massa gran per poder substituir-los. Aquesta pèrdua d'hàbitat, junt amb la intensificació agrícola, penalitza molt seriosament la biodiversitat de les planes agrícoles.

De fet, segons els darrers informes sobre l'avifauna en l'àmbit català, peninsular i europeu, coincideixen a dir que les espècies amb major regressió de tot el continent són les marcadament agrícoles, aquelles especialistes a viure als espais agraris sense fer fressa han anat

desapareixent lentament... espècies tan conegudes pel coneixement popular rural com la perdiu, la guatlla, el bitxac, el botxí garser, el capsigrany, la gralla, el mussol comú...

Altrament, els marges agrícoles esdevenen un refugi perfecte per a espècies de fauna que són bons aliats del pagès en la seva lluita contra les plagues; l'eriçó és un gran consumidor de cargols i llimacs, la mostela caça tot tipus de micromamífers, tan com el mussol comú, l'òliba o el xoriguer...

Per tal de conservar els marges agrícoles, és important mantenir en peu els arbres grans i fins i tot els morts, sempre que no suposin un perill per a la seguretat. Cal replantar els marges amb roures i salzes per promoure el relleu generacional dels arbres centenaris i afavorir la presència d'espècies que utilitzen forats per criar com el mussol comú, la gralla comú o la puput. Minimitzar la talla mecànica de marges arbustius i evitar-ne la crema i el desbrossament no selectiu, mantenir els murs de pedra seca, erradicar o disminuir l'aplicació de fitosanitaris. Consolidar els marges amb arbusts productors de fruit i plantes nutrícies de papallones.

El Grup de Naturalistes d'Osona-ICHN treballa des de fa anys en tres projectes per tal d'afavorir l'increment de la biodiversitat dels ambients agraris de les zones de plana de la comarca d'Osona: el projecte mussol, el projecte gralla i el projecte basses, les actuacions dels quals es duen a terme per mitjà d'acords de custòdia del territori amb els propietaris de les finques. En aquests projectes també s'hi ha fet repoblacions de marges agrícoles amb espècies arbustives i arbòries autòctones productores de fruit i, per tant, beneficioses per la fauna: aranyoner, arç blanc, roser boscà, sanguinyol, espantallops, perera silvestre, roure martinenc, cirerer silvestre, servera...

Encara ens queda molta feina per fer i sobretot, de pedagogia per tal de transmetre els beneficis ambientals dels marges agrícoles.

El botxí o botxí garser està extingit com a reproductor a la Plana de Vic

Plantes segetals

S'entén per *plantes segetals* totes aquelles plantes (la majoria amb flor) que es trobaven als camps de cultiu i que moltes vegades s'han mal anomenat "males herbes". La intensificació de les pràctiques agrícoles dels conreus, realitzades principalment durant l'última meitat de segle, han comportat una dràstica disminució de la biodiversitat de les comunitats de flora i fauna associada als camps i marges. La rarificació o desaparició de moltes espècies de plantes associades als cultius cerealístics i farratgers està repercutint de manera molt negativa en la resta de l'ecosistema, i afecta especialment el grup dels artròpodes (insectes).

Prat de pastura prop del Montseny amb camamilla silvestre i blauets

El blauet o centaurea, el pensament tricolor, el passacamins, els gallarets, la camamilla silvestre... i tantes altres actuant com a plantes nutrícies i productores de nèctar necessàries per a molts insectes, especialment per a les papallones diürnes, abelles i borinots tan necessaris per a completar la pol·linització dels arbres fruiters, el pèsol, la colza, per la producció de mel...

Per a la seva recuperació, caldria reproduir en un espai a determinar el cultiu del cereal i altres espècies productores de flor, sense utilitzar fitosanitaris, ni adobs i adequant els períodes i mètodes de treballs del camp per afavorir el cicle reproductiu de les espècies segetals antigament molt comunes a les messes (sembrats) de la comarca d'Osona. Des del GNO - ICHN ja vam iniciar un projecte amb el banc de llavors per tal de recuperar el material genètic d'aquestes plantes abans no restin en l'oblit.

Marge agrícola divers amb vegetació herbàcia, arbustiva i salzes dispersos el 2015 a Torelló

Prats de pastura amb vegetació arbustiva i tanques de fusta, ideal com a refugi de fauna i posaders per als ocells d'aquests ambients a Cantonigròs el 2016

Restauració de marges amb plantes arbustives i arbòries autòctones en una finca a Gurb el 2016

El botxí garser

El botxí és l'ocell que ha patit d'una manera més important la transformació dels paisatges agrícoles i ramaders de la Plana de Vic. La seva pèrdua poblacional als darrers trenta anys ha estat constant, fins al punt de que en aquests moments el podem considerar pràcticament extingit en l'àmbit comarcal. Actualment només resta una parella nidificant a l'oest del Lluçanès i a la Plana de Vic es va observar per darrera vegada a mitjan febrer del 2018. Aquest petit depredador és un dels millors bioindicadors de la salut ambiental dels espais oberts i té una gran dependència dels sistemes de conreu i pastures tradicionals, amb paisatges de mosaic formats per sembrats, guaretos, erms herbàcics, herbassars naturals i bons marges arbustius limitant aquests camps. Per caçar necessita bons posaders en zones amb bona presència de macroinvertebrats, especialment ortòpters i coleòpters. Molt beneficiós pels interessos humans, a l'època hivernal també és un gran consumidor de talpons i ratolins. La dràstica destrucció dels marges d'aranyoners i bardissams l'ha perjudicat enormement. Aquests espais de vegetació arbustiva natural són vitals per a la supervivència d'aquest ocell. Al seu interior hi emmagatzema les seves preses pels dies en què la caça escasseja; és el seu rebost particular. Als marges hi troba la seguretat necessària davant la pressió a què el sotmeten rapinyaires com l'esparver, el seu principal depredador. Per altra banda, entre els arbusts, té preferència pels aranyoners i els arços. Les punxes d'aquestes plantes li subjecten les seves víctimes i li permeten arrencar-les trossos. Aquesta és una adaptació per poder-se alimentar de petits vertebrats, ja que les seves potes no són fortes com les d'un rapinyaire i necessita aquest suport arbustiu.

Antigament nidificava als espais oberts de tota la comarca i a partir dels anys 80 del segle passat, amb la modernització de l'agricultura, ràpidament va desaparèixer com a reproductor al llarg de la Plana de Vic. A la dècada dels 90, mentre a la mateixa Plana ja només s'hi observava com a hivernant, encara era un nidificant escàs però força ben repartit pels sistemes naturals dels voltants, especialment al Cabrerès, al Moianès, al Lluçanès i al Parc Natural del Montseny. Però a l'actual segle XXI la transformació i destrucció dels seus hàbitats ha continuat augmentant de manera desmesurada i el botxí, un depredador molt especialitzat, no s'ha pogut adaptar al nou model d'agricultura i ramaderia intensiva, i a l'abusiva utilització de les desbrossadores en el paisatge.

Espantallops (*Colutea arborescens*) és una planta arbustiva que s'ha rarificat molt a Osona amb la pèrdua dels marges agrícoles